

Tosi-tv:n todellinen maailma

Mallinmuotoinen parikymppinen nainen tunkee hämärässä kellarissa suuhunsa jotain spagettia muistuttavaa ja puistelee päätään kyynelsilmin. Hänen on nieltävä annoskuhollinen eläviä toukkia, jos mieli jatkaa peliä kohti kymmeniä tuhansia dollareita. Paratiisisaarella unelmat kääntyvät painajaisiksi, kun silikonilla terästetyt seireenit koettavat kaikin keinoin vietellä poikaystävän pahoille teille.

Kalifornian auringon alla todetaan, että parin viikon kotiaaresti muukalaisien kanssa ja kameroiden valvonnassa on tehnyt tehtävänsä: oma mies ei enää kiinnosta. Toisaalla Australian takamailla on meneillään soihtujen valaisema istunto, joka muistuttaa julmaa ikiaikaista riittiä tai *Ilmestyskirja Nyt* -elokuva: käsillä on heimon yhteinen päätös siitä, ketkä karkotetaan laumasta.

Esimerkit ovat otoksia amerikkalaisesta *Fear Factor* -ohjelmasta, Suomessaakin nähdystä *Temptation Islandista* sekä todellisuustelevision legendaarisimmista sarjoista, *Big Brotherista* ja *Survivorista*. Ne kuvaavat 2000-luvun alun televisiotodellisuutta, jota miljoonat ihmiset ympäri maailmaa seuraavat innon ja inhon sekaisin tuntein, viikosta toiseen, parhaaseen katseluaikaan.

Todellisuustelesivulle omistautuneen www.realitytvlinks.com -sivuston mukaan Yhdysvalloissa pyörii kuutisenkymmentä ja Britanniassa kymmenisen show'ta. Marraskuun ensimmäisellä viikolla 2001 Suomen valtakunnallinen televisio tarjosi lehtitietojen perusteella kotikutoista todellisuusteleviointia kahdessa ohjelmassa (MTV3:n *FarOut* ja Nelosen *Saari*). Samalla viikolla brittiläistä mallia näyttivät myös *Sinkkutytöt*, ja mediakritiikistä piti huolen BBC:n dokumentti tositelevisiosta.

Tosi-tv on antanut vuoden verran aihetta iltapäivälehtien lööppeihin ja tv-kriitikoiden hämmästelyyn, irvailuun ja moralisointiin. Harva tv-johtaja, toimittaja tai mediatutkija on silti ruotinnut tarkemmin toden menestystarinaa. Onko tosi-tv oma genrensä vai uusi mutaatio, joka on siinnyt visailuviihteen ja asiareportaasin ohjelmatyyppien sisälle? Mikä tekee ohjelmasta tosi-tv:tä? Ja mikä siinä kiehtoo?

Toden traditiot

Big Brotherin synnyinmaan, Alankomaiden, kansallinen yleisradioyhtiö NOS määrittelee tosi-tv:n seuraavasti: ”[tosi-tv on] ohjelmaluokka jossa kuvataan erikoislaatuista, tavallisia ihmisiä kohdanneita tapahtumia” (Wieten 1998, 102). Alun perin tämä tarkoitti suoria tallenteita katastrofitilanteesta tai onnettomuuspaikalta, joissa kuvattiin osallisten tunteita ja henkilökohtaisia kokemuksia ilman, että kuvauksen kohteet osallistuivat aktiivisesti ohjelman sisällön suunnitteluun ja tuottamiseen. Nykyään ihmisten omalla aktiivisuudella on suurempi merkitys, mutta samalla ajatus heidän tavallisuudestaan on monimutkaistunut.

Tositelevision perinteitä voi jäljittää vaikkapa *Piilokameraan*, joka aloitti Yhdysvalloissa jo vuonna 1948. Siinä aivan tavallisille ihmisille pistettiin väkisinkin tapahtumaan jotain outoa ja erikoislaatuista. Todellisuustelevision yhdeksi esikuvaksi mainitaan monesti kuuluisa dokumenttisarja *An American Family* (1973), jossa seurattiin Loudin perheen aviokriisejä seitsemän kuukauden ajan. Siinä tavallisesta perhe-elämästä tehtiin erikoista editoimalla 300 tunnin materiaalista 12 tunnin tv-sarja ja tarjoamalla se kymmenen miljoonan katsojan nähtäväksi.

Tosi-tv:n alueeseen kuuluvat myös pääosin yhdysvaltalaiset 1980-luvulla syntyneet poliisien ja muun pelastushenkilökunnan työtä käsittelevät sarjat. *Music Television* taas tajusi kymmenisen vuotta sitten, että sullomalla erilaisia nuoria luksustaloon kameravalvontaan saadaan trendikästä draamaa ilman suurempia käsikirjoituskuluja. Näin syntyi *The Real World*, joka jatkuu edelleen.

Suomessa samoja ideoita sovellettiin jo vuonna 1996 ohjelmassa *Heartmix*. Siinä joukko härmäläisnuoria vietiin Kaliforniaan ihmettelemään yhteisasumisen iloja ja suruja. Kahvipöytäkeskusteluissa on tosi-tv:n kotimaisiksi edelläkävijöiksi väljästi nimetty sellaisia ohjelmia kuin *Lauantaitanssit*, *Napakymppi* ja *Karpolla on asiaa*. Väljä tyypittely toimii ainakin siinä suhteessa, että niissä kaikissa toistuvat osittain samat teemat: tavallisen nostaminen katselukelpoiseksi ja yksittäisen ihmisen arjen draaman paisuttaminen mediatapaukseksi.

Totta tänään

Todellisuustelevision lähihistoriaa leimaa kansainvälisyys. Reilu vuosi sitten tosi-tv-buumia elettiin jo mm. Englannissa, Hollannissa, Belgiassa, Espan-

jassa, Saksassa ja Yhdysvalloissa. Suuret televisioyhtiöt ryhtyivät ikään kuin medialaboratorioiksi ja suorittivat ihmiskokeita samoilla formaateilla. Puheet vuorovaikutteisesta mediasta ja internetin käytöstä kansalaisosallistumisen välineenä saivat uusia sävyjä, kun tuhannet katsojat sahasivat tv- ja tietokoneruudun väliä: heillä oli oikeus ja mahdollisuus äänestää, kuka pärjää ja kuka putoaa totena markkinoidusta selviytymiskisasta. Vuonna 2001 tosi-tv-formaatista tuli globaali: mukaan yltivät Venäjä, Intia ja Kiina omine versioineen.

Suomessa todellisuusteleviointia harjoiteltiin ensin nuorisoyleisöillä (*Moon-TV*), julkkisten arkielämällä (*Gonzo-TV*), ja matkailun varjolla (*FarOut*). Tämän jälkeen tosi-tv:tä on sovellettu koko perheen ohjelmiin, joissa on kisattu sekä Lapissa että saaristossa yleisön jännätessä tv- ja tietokoneruutujen äärellä.

Vaikka todellisuusteleviointia on markkinoitu nimenomaan interaktiivisuudella, ohjelmien suurin yhteinen nimittäjä on ehkä sittenkin voiton ja erityisesti komeiden palkintojen tavoittelu. Tosi-tv ei kilpailuta *Tuplan ja kuitenkin* tapaan erityistietämyksellä vaan esimerkiksi sillä, kuka valikoiduista sinkkutytöistä löytää komeimman deittikumppanin. Todellisuusteleviointia tehdään Maija ja Matti Meikäläisistä kadonneen aarten metsästäjiä, jotka saavat Helsingin edustan saarella huuhtoa kultaa ansaitakseen kymmeniä tuhansia ja pudottaakseen kanssakilpailijat pelistä.

Toden televiointi

Tosi-tv:llä on paitsi perinteitä, myös lukuisia alalajeja. Clay Calvertin (2000) jakoa seuraten tosi-tv:n yksi ilmenemismuoto on nk. video verité eli eräänlainen suoran dokumentin halpaversio, jossa kuvataan arkisia tapahtumia. *Big Brother* luontuisi määritelmällisesti tähän kategoriaan. Toinen alatyyppejä on rekonstruktio, jota käytetään esimerkiksi pelastustarinoissa ja vaikkapa *Poliisi-TV*:ssä. Kolmas luokka on ”näytä ja kerro kaikki”, eli vaikkapa *Ricki Lake Show* -tyyppinen karnevalistinen talk show.

Monet amerikkalaiset ajankohtaisohjelmat sekoittavat näitä piirteitä surutta. Tällaista piirteiden lievää sekoittamista löytyy suomalaisistakin tv-keskusteluista ja reportaaseista. Toisaalta tosi-tv:n ominaisuuksiin kuuluu, että siinä yhdistyvät niin tietovisa kuin terapiakeskustelu, etnografinen dokumentti ja matkailureportaasi, extremelajien urheilukatsaus ja romanttinen komedia.

Tosi-tv lienee velkaa myös tabloidjournalismille, joka on aiheissaan aina liikkunut samoilla linjoilla kuin todellisuusteleviointi. Kumpaakin motivoivat

rikokset, seksi, skandaalit ja eriskummallisuudet ja kummallekin kelpaavat uutisaiheiksi myös tavalliset ihmiset (vrt. esim. Dahlgren & Sparks 1992; Gabler 1998).

Tosi-tv:tä voidaan arvioida myös dokumenttielokuvan traditioista käsin. Saksalainen dokumentaristi ja dokumenttielokuvateoreetikko Wilma Kiener (2000) havainnollistaa todellisuustelevision luonnetta karpäsvertauksella. Dokumenttielokuvalla on tyypillistä, että tekijä ja yleisöt ovat näkymättömissä, kun päähenkilöä seurataan ”karpäsenä katossa” -näkökulmasta. Toisaalta on olemassa myös traditio, jossa dokumentaristi on ”karpäsenä keitossa”: hän heittäytyy mukaan, kommentoi ja vaikuttaa dokumentoitaviin tapahtumiin. Dokumenttielokuvan dekonstruoivaa haaraa voisi kutsua ”karpäseksi silmäsä”, jolloin elokuvantekijä harrastaa itsereflektiota muistuttamalla katsojaa eri tavoin objektiivisuuden ja visuaalisuuden harhoista.

Tosi-tv:n logiikan mukaisesti miljoonat karpäset – eli katsojat – eivät voi olla väärässä. Yleisölaumat saadaan ruudun ääreen kun heille luovutetaan päättäntävalta siitä, kuka voittaa ja kuka häviää. Yleisöille mahdollisuudesta ohjata tapahtumien kulkua nettiäänestyksillä seuraa, että ohjelmalla ei näennäisesti ole tekijää. Johtuuko katsojademokratia vain siitä, ettei kukaan kehtaa olla tosi-tv:n ”auteurina”? Rankimmin tästä päällelleen kääntyneestä *tekijä-päähenkilö-yleisöt* -kolmiyhteydestä kärsivät päähenkilöt, joita sekä teknisen kylmä kamera että säälimättömät katsojat ahdistelevat.

Television lajityypityksen kannalta tosi-tv:n avainsana lienee ”hybridi” (vrt. Wieten 1998).

Lähestyypä moista hybridiä sitten journalismin tai elokuvan näkökulmasta, kiinnostavimmaksi nousee kysymys siitä, mihin ilmiön imu perustuu. Tosi-tv:n lumon monia tulkintoja voi ryhmitellä seuraavan neljän väitteen pohjalta.

Tosi-tv on tuote

Ajalle tyypillisesti tosi-tv:n monikansalliseen perheeseen kuuluu suuri joukko tuotekehiteltyjä formaatteja, jotka liikkuvat sulavasti valtioiden rajojen yli. Kun kilpailu televisiomarkkinoilla kiristyy – ja katsojaluvut ratkaisevat – on turvallista kierrättää samaa jo kerran menestynyttä konseptia maasta toiseen. Menestyksestä mediatuotetta on myös helppo matkia ja varioida. Ei siis ihme, että todellisuustelevision genren alla tuotetaan ohjelmia, joista monet ovat tavallisten ihmisten tähdittämiä versioita perinteisistä genreistä. Tällä tavoin vaikkapa *Lemmenlaiva* kääntyy tosi-tv:ksi, kun näyttelijät korvataan ”ai-

doilla” risteilyvieraila (*Love Cruise*). Dekkaritarinoita taas jäljittelee *Murder in Small Town X*, jossa ”todelliset ihmiset” selvittävät fiktiivistä murhaa. Britanniassa tosi-tv:stä on tehty myös epookkiversioita, joissa tavalliset ihmiset siirretään elelemään menneitten aikojen oloihin (*1900 House* ja sen variantit).

Bourdieu (1998) toteamus median kierrätyskulttuurista sopii hyvin todellisuustelevision. Tosi-tv:n markkinoinnissa käytetään tietoisesti ohjelmien tiivistä jaksottamista sekä kaikenkarvaisia oheisohjelmia. Yhdysvalloissa *Big Brother*in liittyi oma talk show. Samaa tavoitetta ajavat myös tosi-tv:n ohjelmien omat internetsivustot. Suomessa kierrätykseen osallistuivat molemmat iltapäivälehdet, joista toinen uutisoi *Suurta seikkailua* kuukauden ajan miltei päivittäin, ja toinenkin jaksoi seurata kiitettävästi vielä kauemmin jatkunutta *Saarta*.

Kierrätys ei pysähdy tähän. Koska tosi-tv:n ohjelmat saavat aikaan jo melkoisen määrän mediajulkisuutta, ilmiötä kommentoidaan myös kolumneissa, yleisönosastoissa ja kulttuuriohjelmissä. Näin saadaan myös tuotetuksi rutkasti taikaa todellisuustelevision ympärille.

Tosi-tv on tähtitehdas ja takaikkuna

Todellisuustelevision suosiota on usein perusteltu meissä kaikissa piilevällä vastaparilla: ekshibitionistilla ja tirkistelijällä. Amerikkalainen kulttuurikriitikko Neal Gabler (1998) väittää, että tavallisen ihmisen kaipuu mediatähdeksi juontaa juurensa 1800-luvun Yhdysvalloista. Vanhalle Euroopalle tyyppillinen elitistinen kahtiajako korkeakulttuuriin ja kansanviihteeseen ei sopinut uuden mantereen demokratian ideaaliin. Populaarikulttuuri haki siellä olemassaolleen oikeutusta ja statusta massayleisöillä sekä tasavertaisuuden ajatuksella: taustasta ja kyvyistä riippumatta kuka tahansa voi olla julkkis, kunhan näkyy mediassa. Samalla kaikki musikaalista politiikkaan voi olla viihdettä.

Television tulo kiihdytti tätä kehitystä. Ei siis ole ihme, että Yhdysvallat on televisioviihteen massatuottaja, että tosi-tv:n varhaisimmat versiot ovat sieltä lähtöisin ja että esimerkiksi ruotsalainen formaatti kiersi ensin Amerikan ja tuli vasta sitten Suomeen jenkkiersiona.

Konkreettiset palkinnot ovat toki aina saaneet ihmiset ottamaan osaa kiisaan. Voittosummat lähestyvät tänä päivänä jo loton jättipotteja. Lisäksi erityyppisiin lakitupa- ja ongelmaohjelmiin (esim. *Court TV*) osallistumista on tulkittu kaltoin kohdellun pienen ihmisen kaipuiksi saada oikeutta mahdollisimman monen silmäparin edessä.

Yksilön julkisuuden kaipuun rinnalla täytyy olla vielä suurempi joukkojen halu katsoa todellisuusteleviä. Muutoin nimikkeen alla ei tuotettaisi saidoittain eri ohjelmia. Tosi-tv:n katselun lumoa selittää varmaankin osaltaan ekshibitionismin kääntöpuoli. Katsoja voi samastua tavalliseen ihmiseen matkalla maineeseen.

Ainakin näennäisesti itsen kaltainen kasvo mediassa saattaa tuntua autentisemmalta kuin konkarijulkkis. Katsoja voi nauttia ”populaarin resistanssin” kokemuksesta kun tutunoloinen rivikansalainen nousee mediassa erikoiseksi, tärkeäksi, selviytyjäksi ja voittajaksi. Katsoja saattaa pohtia myös omia toimintamallejaan vastaavassa tilanteessa. Tosi-tv:n katsoja nauttii myös siitä, että hänellä on mahdollisuus osallistua – edes äänestämällä – mediasisällön tuottamiseen. Hän on siten osa eräänlaista yhteisöä mutta riskittömästi, ilman että joutuisi kasvokkaiseen vuorovaikutustilanteeseen.

Tirkistelijällä on turvallista valtaa. Hän näkee, saa tietoa ja voi arvostella, mutta välttyy ottamasta osaa omalla persoonallaan.

Tosi-tv on tuotantoteknologiaa

Tosi-tv:n suosion taustalla vaikuttaa epäilemättä myös viestintäteknologian kehittyminen. Nykyään monella on oma videokamera. Kun ihmiset ovat pikku hiljaa tottuneet kevyen kuvauskaluston esteettiseen ilmaisuun, ajatus kotivideoiden esittämisestä televisiossa on käynyt luontevammaksi.

Vajaa vuosikymmen sitten puhuttiin jopa halvan videotuotantokaluston demokratisoivasta voimasta. John Fiskin (1994) johdolla ajateltiin, että Rodney Kingin pahoinpitelystä kertovan amatöörivideon tapaiset esitykset nostaisivat julkisuuteen uusia poliittisia aiheita ja koettelisivat televisiotuotannon perinteistä arvohierarkiaa. Havainnot tosi-tv:stä osoittavat kuitenkin toista. Tosi-tv:ssä tavalliset ihmiset eivät tuo valtajulkisuuteen ruohonjuuritason ääniä vaan heidät on muokattu mediamarkkinakoneiston luomiin muotteihin. Tosi-tv:ssä julkisuuteen pääsevistä ihmisistä tehdään mediajulkkis ja hänen suoritustaan seuraavasta katsojasta nimetön tuomari tai pyöveli.

Tosi-tv tosi tarpeeseen

Todellisuusteleviä voi tulkita postmodernin ajan malliohjelmaksi, joka vastaa epävarmuuden, individualismin ja konstruoitujen totuuksien aikakau-

den erityistarpeisiin. Calvert (2000, 60) epäilee, että yleisöt ovat havainneet journalismin olevan vain yksi versio todellisuudesta. Journalismin editoidun järjestyksen sijasta ihmiset valitsevat mieluummin ”todellisten ihmisten” autenttisemmalta vaikuttavat versiot.

Lisäksi pelastaminen, rikosten ratkaiseminen ja viidakossa pärjääminen, eli ylipäänsä fyysisen ja henkisen kantin testaaminen, pistävät pakostakin ajattelemaan, että tosi-tv:stä haetaan vertauskuvia arjen kaaoksesta selviytymiselle. Näissä tarinoissa menestys ei ole kiinni kansainvälisistä valuuttamarkkinoista vaan hyvästä kunnosta ja maalaisjärjestä.

Ilmiöön positiivisimmin suhtautuvat arvioijat ovat sitä mieltä, että todellisuusteleviokisat opettavat vanhanajan moraalinormeja. Rehtiys, kuri ja järjestys, uskollisuus, kommunikaation tärkeys ja yhteisöllisyys ovat piirteitä, joilla kilpailijat punnitaan (vrt. Ponievozik 2001). Toisaalta voidaan Baumania (2001) seuraten väittää, että tosi-tv ilmentää trendiä, jossa globaaleihin ja yhteisiin ongelmiin haetaan nykyään vain henkilökohtaista lohdutusta ja ratkaisua. Vaikka useassa ohjelmassa muodostetaankin jonkinlainen yhteisö, on jokaisen kilpailijan perimmäinen tavoite kuitenkin viedä voitto kotiin vain itselleen. Tunteikasta puhetta yhteishengestä tuotetaan vain oman selustan turvaamiseksi ja katsojien miellyttämiseksi.

Uljas uusi vai mennyt maailma

Kuinka kauan katsojat jaksavat seurata tosi-tv:tä, ja kuinka hurjia täkyjä he tarvitsevat pysyäksensä mukana? Yhdysvalloissa tosi-tv:n katsojaluvut ovat jo laskussa, ja useita sarjoja on jouduttu lopettamaan kesken. Saattaa olla, että todellisuustelevisio uutena ohjelmatyypinä osoittautuu pelkäksi kuplaksi. Ehkä syyskuun 11. päivän tapahtumat tarjosivat ainakin amerikkalaisille tarpeeksi todellisuutta vähäksi aikaa. Voi olla myös, että nyt eletään jo tämän lajityypin ylikuumenemisvaihetta. Variaatioita on maailmalla liikkeellä niin monia, ettei katsojia riitä niille kaikille. Parhaat mahdollisuudet selviytyä on niillä tuottajilla, jotka malttavat matkimisen sijaan keksiä uutta.

Meillä Suomessa todellisuustelevisio, ainakin laajasti ymmärrettynä, voi vielä vallan mainiosti. Kaikenlaisten hybridiohjelmien kasvu näkyy valtakunnallisten kanavien viime vuosien ohjelmistoissa (Aslama ym. 2001). Lisäksi ATV:n ja Moon-TV:n kaapelikanavilla tuotetaan päivästä toiseen hyvin tosi-tv-tyylistä journalismia. Sub-TV on marraskuussa 2001 aloittanut taiteilija- ja mediames-

tari Warholin kunniaksi ohjelman nimeltä *Andy*. Sinne saa jokainen lähettää tuotoksiaan, sillä ohjelman sloganin mukaan ”televisio kuuluu kansalle!”

Televisiochatitkin voi ajatella eräänlaisiksi tosi-tv:n muodoksi. Niiden avulla perinteinen valtamedia, televisio, näpättyä nenälle internetiä. Tv osoittaa edelleenkin omaavansa ainutlaatuisen voiman, joka syntyy, kun alun perin yksityistä keskustelua päätteen äärellä tai kahden välisessä tekstiviestien vaihdannassa päätyykin potentiaalisesti todistamaan miljoonayleisö (vrt. Kivimäki & Saarinen 2001).

Todellisuustelevisiota arvioitaessa on syytä muistaa, että todellinen maailma on yhtä kaukana siitä kuin muissakin tv-genreissä. Tosi-tv -ohjelmia suunnitellaan, ohjataan ja editoidaan siinä kuin mitä muita sarjoja tahansa. Esimerkiksi *The Real Worldin* kahdesta tuhannesta tunnista työstettiin parisenkymmentä puolen tunnin jaksoa. Kuten kuka hyvänsä *Suurta seikkailua* katsonut voi arvata, että niin sujuvaa ohjelmaa ei tehdä päivästä toiseen seuraamalla tapahtumia spontaanisti. Eikä tosi-tv vähimmässäkään määrin kuvaa tavallista arjen aherrusta vaan asemoi tarkoin valitut, mediatähdiksi luontuvat osallistujansa mitä epätavallisimpiin kilpailutilanteisiin.

Todellisuustelevision todellinen olemus ja voima piilee varmasti televisiossa viestintävälineenä. Turhaan ei konsepti liene tuottanut Hollywood-versioita *Truman Show'sta* EDTV-elokuvaan. Tosi-tv hyödyntää maksimaalisesti television perimmäistä ja traditionaalista luonnetta, sillä se tarjoaa katsojille suoran lähetyksen ja jaetun todistajuuden lumoa (Bourdon 2000, Ellis 2000).

Tosi-tv on ehkä näkyvimpiä todisteita siitä, että uusmediahehkutuksen aikakaudella vanha kunnon televisio ei tee kuolemaa. Se nappaa internet-osallistumisen omaan käyttöönsä ja antaa katsojille mahdollisuuden siirtyä yksinäisestä viestinnästä päätteen ääreltä katsomaan spehtaakkeleita. Ellisin (emt. 176-177) sanoin: televisiolla on terapeuttinen rooli maailmassa, jossa valinnan vaihtoehtoja on rajattomasti ja aikaa liian vähän. Se tarjoaa mahdollisuuden vapaaehtoiseen sosiaaliseen koheesioon, yhdessä mutta erikseen.

Televisio vastaa meidän kaikkien tarpeeseen saada kuulla tarinoita – ja ajoittain haluan tulla yllätetyksi – sen sijaan että meidän täytyisi aktiivisesti etsiä itse ja yksin vastauksia. Jollei muuta, tosi-tv:n fantastiset ja joskus painajaismaisetkin maailmat muistuttavat television voimasta.

KTM Minna Aslama toimii tutkijana Helsingin yliopiston viestinnän laitoksella.

Lähteet

- Aslama, Minna, Hellman, Heikki & Sauri, Tuomo (2001)
 Tv-ohjelmisto digi-television kynnyksellä: ohjelmarakenne ja monipuolisuus 1997-2000.
 Tiedotustutkimus 24:3.
- Bauman, Zygmunt (2001)
 Community. Oxford: Polity Press.
- Boudieu, Pierre (1998)
 On television. New York: The New Press.
- Bourdon, Jérôme (2000)
 Live television is still alive: on television as an unfulfilled promise. Media, Culture and Society 22:5.
- Calvert, Clay (2000)
 Voyeur Nation. Media, Privacy and Peering in Modern Culture. Boulder, Co.: Westview Press.
- Dahlgren, Peter. & Sparks, Colin (eds.) (1992).
 Journalism and Popular Culture. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage.
- Ellis, John (2000)
 Seeing Things. Television in the Age of Uncertainty. London & New York: Tauris.
- Fiske, John.
 Power Plays, Power Works. London & New York: Verso.
- Gabler, Neal (1998)
 Life: The Movie. How Entertainment Conquered Reality. New York: Vintage Books.
- Kiener, Wilma (2001)
 Big Brother is Mobbing You. Dox – Documentary Film Magazine 2/2001, 17.
- Kivimäki, Antti & Saarinen, Juhani (2001).
 Televisiochatit: Äärimmäistä ajanhukkaa vai alku jollekin suurelle? Tiedotustutkimus 24:3.
- Nichols, Bill (1991)
 Representing Reality. Issues and Concepts in Documentary. Bloomington: Indiana University Press.
- Poniewozik, James.
 Virtuous Reality. Time Magazine, 23.4.2001.
- Wieten, Jan (1998)
 Reality Television and Social Responsibility Theory. Teoksessa: Brants, Kees ym. (eds.)
 The Media in Question. Popular Culture and Public Interests. London, Thousand Oaks
 & New Delhi: Sage.

www.realitytvlinks.com luettu 18.11.2001: